

או ב', ושיהיו כולם נוכחים בעת ההתוועדות ולא יסתובבו. גם נתן לו צילום מאיגרת בכתי"ק מהורש"ב (שכתב לרב מיכאל הכהן מפולדא) על-מנת שיקרא אותה בהתוועדות, וכן ציוה ללמוד את הקונטרס שנרפס לקראת ב' ניסן.

ליל י"ב ניסן: זקני אנ"ש נכנסו לבקש מאמר דא"ח, ואמר להם שלא התכווננו, ושיאמר דא"ח באחרון של פסח "און וועט אריינפירן לענין זה".

י"ג ניסן: אחר תפילת מנחה שאל כ"ק אדמו"ר שליט"א מי נוסע לאפיית מצה בערב פסח, וציוה לערוך רשימה מהבחורים.

ערב חגה"פ: בביעור חמץ הביט משך זמן על האש, עד אשר נשרף החמץ לגמרי. אח"כ אמר "כל חמירא וכו'" ובירך: "א כשרין און א פריילעכן פסח". בשעה שתיים חילק מצות שנאפו בערב פסח, ובירך כג"ל. אח"כ הלך וכשבא בחזרה, אחרי השעה ארבע, וראה שממתנינם כאלו שטרם לקחו, אמר לר' בערל יוניק: "וואָס ווילן זיי פון מיר, איך האָב נאָך היינט גאָר ניט געגעסן".

ליל א' דחגה"פ: אחר התפילה הגיע כ"ק אדמו"ר שליט"א לראות את הסדר שעורכים הבחורים בבניין "בית רבקה", לא רחוק מהשיבה. הת' דוד ראסקין הי' הממונה וסידר הכל. כ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס גם לתוך המטבח והביט בכל הפינות וחייך. כשראה שהניחו את המרור על הקערה בגביעים של נייר, שאל לטעם הדבר, וכשענו שזה בכדי שלא תהי' מצה שרוי' אמר שהגהגה זו לא ראה אצל חותנו הרבי, ולמה לחדש דברים, ובכלל, הרי אין זה כבוד המצוה, ומצד שרוי' הרי הרבי נהג לנער, ויכולים להניח על ב' או ג' ניירות. בשעת הביקור עוד לא הספיקו להניח את היין על השולחן, ושאל היכן היין והוסיק: "מסתמא וועט איר דאָך ניט פראַווען דעם סדר אויף מילך... נו, א כשרין און א פריילעכן פסח, איר

מיד אחר כך החל כ"ק אדמו"ר שליט"א באמירת מאמר נוסף [יש לציין, כי חוץ מהפעם הזו, לא אירע עוד עתה שכ"ק אדמו"ר שליט"א יאמר שני מאמרי חסידות באותה התוועדות], ד"ה "על כן קראו לימים האלה פורים" (המאמר התארך כ-12 מינוט). בברכת-המזון (כרגיל לחש אחר ה"ברשות") אמר לרב חודקוב שיאמר בקול רם "ועל הניסים". אח"כ חילק בעצמו כוס של ברכה. ההתוועדות הסתיימה לערך בשעה 5, ובסיומה מסר לרב חודקוב שיכניסו ראשי פרקים מהשיחות.

ש"פ ויק"פ, מברכים חודש ניסן: באמירת ההפטרה של פרשת החודש התחיל (כמנהג האשכנזים) בפסוק "כל העם", וסיים (גם כמנהג האשכנזים) בפסוק המסתיים "מאחותיו", ובכל הקטע האחרון בכה הרבה, וכמעט שאי אפשר הי' לשמוע את הקריאה.

בעת ההתוועדות הי' תרעומות של שני חסידים ואמר אד"ש שיחה בנוגע לזה: שבהנוגע למצרים, אנו מוצאים שיכול לבוא בקהל הי' בדור שלישי, והטעם מפני שעשו טובה בער ישראל, ולכאורה לא התכוונו לזה אבל מפני שבפועל עשו במילא מקבלים עי"ז ועאכו"כ בהנוגע יהודי, וואס צוליב וואס זיינען מיר געראטעוועט געווארן השש מילין, ולא נשארנו עמהם אלא מפני שמוטל עלינו שליחות, אויסצופירן כ"א בד' אמות שלו, לברר, והיאך מתאים שא' יתערב בריב לא לו, ומי אנו לאמר, אז דער צווייטער טויג ניט, ווייל עס געפעלט עם ניט וועלכע ר"ת'ס תפלין ער טראגט?! (שיחה זו דיבר בהתרגשות וכן הי' ניכר בידיו הק').

אור לב' ניסן: הרב שמואל לוויטין נכנס אל כ"ק אדמו"ר שליט"א וקיבל מעות עבור משקה, להתוועדות לרגל ההילולא של אדמו"ר מהורש"ב. כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה לו שהבחורים יחלקו משניות פרק א'

אחרון של פסח: בערך בשעה ארבע יצא להתוועד בחצר, במקום הסוכה, ועל קרשי הסוכה שלמעלה הכינו מראש ביסוי של ברונט, מפני הגשמים. נטל ידיו, וכן הציבור נטל ידיו, וכ"ק אדמו"ר שליט"א ישב על הבימה ומאחוריו כמה מזקני אנ"ש. אמר לחיים וציוה שיאמרו כולם. בעת ההתוועדות הזכיר שיש כאלו המודאגים מהגשם, שיושבים בפסח בסוכה, אף שיושבים תחת מכסה. בעת ההתוועדות, כשחזר על דברי אדמו"ר מהוריי"צ שכשיבוא משיח יתחרטו שלא פעלו בלום בימים אלו, בכה מאוד. דיבר גם אודות ברכת החמה שזמנה מחר עד זמן קריאת-שמע, וסיים שהקב"ה יעזור שמחר לא יהי מעונן. אחד שאל אם צריכים לומר בברכת החמה "השמים מספרים", וענה שיאמרו "א קאפיטל תהילים", הגם שאינו מוכרח, "לשם יחוד", מי שרוצה זאל זיין צוגעזונט, אבל אומרים רק קודם ב"ש.

להרבה מאנ"ש הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א שישתו ד' כוסות, וכששמעו הבחורים שתו גם הם, והזכיר שבשנת תרס"ו הורה אדמו"ר מהורש"ב שכל התלמידים ישתו ד' כוסות, וציוה שגם עבשיו ישתו התלמידים ד' כוסות על חשבון הישיבה, ומיד צוה הרש"ג לת' דוד ראסקין שיתן יין לבחורים. אח"כ שאל כ"ק אדמו"ר שליט"א את הרש"ג מדוע אינו שותה בעצמו, וענה שכבר שתה, אבל בכל זאת שתה עוד, ואפילו יותר מד' כוסות ונתבשם (היין הי' חזק מאוד), ונעמד הרבה פעמים והתקרב לדבר עם כ"ק אדמו"ר שליט"א. רק אלו שעמדו קרוב שמעו מה שדיבר, וגם זאת רק מעט מן המעט, כמו: "בא מיר איז ברור אז איר וועט אונז פירן אנטקעגן משיחין. דער איינציקער יורש פון דעם בעש"ט איז דער שוואַגער, מיין שוואַגער" - והדגיש מאוד תיבת "מיינער", היינו שהוא מתייחס בזה - "איך גיב אייך אפ די כחות וואָס איך האָב

זאלט זיין פריילעך און דערנאָך זיין א גאנצן יאָר פריילעך".

לאכילת האפיקומן הלכו הבחורים לדירת אדמו"ר מהוריי"צ שם סועד כ"ק אדמו"ר שליט"א. ראו שאת אכילת הכורך גמרו שאר המסובים לפניו. על השולחן היו מונחים פירות, אף שאומרים שכ"ק אדמו"ר שליט"א אינו אוכל פירות אף בשאר ימי הפסח. בסיום הסדר ניגנו הניגון "א-לי אתה", וכ"ק אדמו"ר שליט"א יצא כשהוא מעודד שישירו בחיות, ונשאר הקהל לרקוד במשך זמן רב. חיכו שכ"ק אדמו"ר שליט"א יצא להתוועד, כמו בשנה שעברה, אך לא יצא, ואמר לר' בערל יוניק שלילה זה הוא גילוי של משיח ועל-כן ילך לרקוד.

ל' ב' דחגה"פ: אחר הסדר, בשעה 12 לערך, יצא כ"ק אדמו"ר שליט"א להתוועד ופירש את ההגדה, עד השעה 2 בערך. ציוה לנגן "אני מאמין" ואח"כ "ממצרים גאלתנו", והורה לנגנו בחיות ונעמד על מקומו ורקד בשמחה רבה, כשהוא מעודד חזק בשתי ידיו הק. אח"כ הורה שיאמרו כולם בקול רם "לשנה הבאה בירושלים". גם דיבר עם אחדים, כאלו שצריכים ברכה לרפואה. שאל מדוע לא הלכו בימים אלו לבתי-כנסיות וכשענה הרב חודקוב שלא היתה על-זה הוראה, אמר: הלא היתה בשנה שעברה, וכי בכל פעם צריכים? והוסיף: "מען זאל אויסניצן די טעג". בעת ההתוועדות היו כמה שכמעט נרדמו (בגלל השעה, ושתיית ד' כוסות...), ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: "די וועלכע איך לאָז ניט שלאָפן וועל איך בעטן מחילה ערב יום כיפור, ווייל מען דארף היינט פאַרבריינגען".

שביעי של פסח: גם השנה, כמו בשנה שעברה, הלכו כשלושים בחורים לויליאמסבורג לדבר בבתי-כנסת, והלכו הלוך ושוב כשהם שרים ברחוב, ונכנסו גם ל-770 בניגון, וכ"ק אדמו"ר שליט"א שמע ואמר: "מסתמא קומען זיי פון וויליאמסבורג".

בשבע וחצי היו כבר אחרי התפילה וכ"ק אדמו"ר שליט"א יצא החוצה לראות אם נראית החמה בשביל לברך עלי. היו עננים, ובאמצע נראתה החמה אך לא היתה ברורה כל-כך, ואמר שבעוד חצי שעה יהי בהיר, וכך הוזה. ברבע לשמונה יצא שוב ועמד בעשר דקות והביט על העננים, עד שהתפורר ונראתה החמה. שחוק עבר על פניו הק' והראה באצבעו לסמן לשאול מה השעה, והשיבו שחמישה רגעים לפני שמונה, ואמר: "פאר אכט?" (סוף זמן קריאת-שמע עם חומרת אדה"ז הי' בשעה 8) וברכו כולם, וכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר "הללו" ואח"כ הברכה בקול. אח"כ כנראה שאמר "אנא בכח", אח"כ "למנצה", "שיר למעלות", "הללו" (כסדר קידוש לבנה) וקודם "עלינו" אמר "השמים מספרים" וכמדומה שאמר גם "תנו רבנן" (הגם שאמר שאין צריכים לומר). אחר "עלינו" אמר שיאמרו קריש, ואח"כ התחיל בעצמו לשיר "ממצרים גאלחנו", ורמו בידיו הק' שירקרו, ורקרו בחצר וכ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס לחדרו.

ש"פ שמוני, ב"ו ניסן, מברכים חודש אייר: כ"ק אדמו"ר שליט"א עשה קידוש בבית-הכנסת, וההתוועדות נמשכה מהשעה אחת עד זמן מנחה. בתחילה אמר מאמר ר"ה "ויהי ביום השמיני" ובאמצע המאמר הזכיר הכתוב "בתהלים קאפיטל נ"ב ואני כוית רענן בבית אלקים", שהוא פרק תהילים החדש שלו, מי"א ניסן שנה זו.

רוב השיחות היו ליחיד (לא יודעים למי), לגריעותא, ואחת מהן עסקה בתספורת הזקן, והיו דיבורים חריפים מאוד, שהוא הצלם אלוקים, ובמילא גם לדעת המתירים ואומרים שאין בזה איסור, מכל מקום חסר הצלם אלוקים.

להרבה ציוה לומר לחיים על יי"ש ובכוסות מלאים, ולאחר אמר: "נעמט משקה, ס' שוין סיווי שפעט און די בעהב'סטע וועט סיווי שרייען, זאל זי שוין שרייען פאר דעם

אלס דער עלטערער איידים, דאָס האָב איך געזאָגט אויפן אידל און דאָס זאָג איך איצטער ברבים. נאָר איין תנאי, איר זאָלט מיר האַלטן, האַלטן ווי דער שווער האָט מיר געהאַלטן, וביקש שלא תהי' עליו קפידא על ההנהגה אחר ההסתלקות. כ"ק אדמו"ר שליט"א לא ענה על כל דבוריו מאומה, רק באמצע הפסיקו ואמר: "ברבים?", וענה הרש"ג "דער אמת איז דאָך אַזוי, אַלע קאַנען דאָס הערן".

בין השיחות דיבר הרבה עם אנשים פרטיים, והילק יין לרבים מאנ"ש הנוסעים לערי השדה בשליחותו. הרב בנימין גורודצקי קיבל בקבוק יין בשביל לחלקו לאנ"ש בפאריז. בהמשך הדברים, כשהזכיר שנמצאים אנו "נאך דער הסתלקות פון רבי"ן, בכה מאוד. אח"כ ציוה לנגן ניגון שמה, וכן את הניגון "אני מאמין".

באמצע ההתוועדות הי' אחד שהיו לו כאבי שיניים חזקים, ומסרו לכ"ק אדמו"ר שליט"א ואמר שיקבל על-עצמו לקדש הלבנה, ותיכף כשאמר כן הוקל לו. לנער אחד מקנדה נתן חתיכת מצה ואמר לו שיאמר למלמד שלו שאינו רוצה ללמוד אנגליה.

קודם ברכת-המזון ציוה לנגן ניגון ד' בבות לאדה"ז, ואח"כ ציוה לנגן "האָפּ קאַזאַק", ואמר: "אָ גוטן יו"ט ביז אַ צווייטער מסיבה". אחר מעריב עשה הבדלה בשביל כל הקהל (זו הפעם הראשונה) ואח"כ חילק בעצמו כוס של ברכה, וציוה לנגן "ניע ושוריצי". ההתוועדות נגמרה בשעה 11 לערך, ואחר כוס של ברכה אמר: "אָ געזונטן זומער, אַ פרייליכער זומער".

אסרו חג: בבוקר בשעה 6:45 נכנס לבית-הכנסת ושאל אם יש חזן שאינו מאריך ונכנס להתפלל, והתחילו בשעה 7:00 ורמו לחזן שימחר (יש אומרים שמ"ברוך שאמר" ועד אחר שמונה-עשרה התפללו במשך 7 דקות).

ליל ב' דשבעות: אומרים כי כ"ק אדמו"ר שליט"א לא ישן בשני הלילות (בכלל ישן רק מעט, ומספרים שפעם שאל אותו אחד מדוע אינו ישן, וענה: כשהחסידים ישנים אינו יכול לישון).

יום ב' דשבעות: בשעה 5 נכנס לחצר בית-המדרש וישב על הבימה במקום המוכן להתווערות. מימינו ישב הרש"ג. החצר היתה מלאה מפה לפה והרבה עמדו על ספסלים. אמר שהיות שבשבעות הוא היאָרצייט של הבעש"ט לכן ינגנו ניגון של הבעש"ט, וניגנו את ניגון הג' בבות, ואח"כ אמר שינגנו ניגון על פסוק תהילים, וניגנו את הניגון "אך לאלקים". אח"כ אמר מאמר ד"ה "ידבר אלקים" ואח"כ היו השיחות.

באמירת המאמר הזכיר כ"ק אדמו"ר שליט"א עניין של התונה (כיצד מרקדין לפני הכלה). והיו גם שתי שיחות ארוכות בענייני נישואין. בן אמר הרבה לחיים על יין (היין הי' חזק, אומרים שהרופאים אסרו עליו לשתות משקה, ובאמת גם יין אסרו לו). בעת הניגונים ניגש אליו הרש"ג והזמינו להתונה שתהי' ביום ראשון. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר לו שיהי' שמת, ובתוך הדברים אמר: "איר זייט דאך מבלבל די הסברים אין חסידות. אין חסידות גיט מען אלעמאל אַ הסבר "כמו חתונת בנו יחידו", און איר זייט . . . מיט מיין שמחה זייט איר ניט יוצא. די אלע עניינים וואָס איך דארף אָפטאָן טו איך אָפּ איצטער".

אמר לאחד שיאמר לחיים על כוס גדולה, וענה ההוא שקשה לו, וענה לו שהיות והוא בעל נגלה על-כן יאמר לחיים על מים, כי יין מורה על פנימיות ומים על נגלה. בהתוועדות הי' גם הענדל האוולין מירושלים, ועמד קרוב לכ"ק אדמו"ר שליט"א ונראה הי' שמקרב אותו. בתוך ההתוועדות אמר לו בחשאי: "אז איר זייט ברוגז אויף מיר, איז וואָס איז דאָס נוגע צום אויבערשטן?".

אויך. לאחד מאנשי, שהוא משולח בעד הישיבה "נר ישראל" שבבולטימור, אמר: "פאָרגעסט וועגן נר ישראל און טראַכט וועגן מאור שבתורה". לשקליאר אמר: "גיב דיין טאַטען לחיים, זיי מקיים אָן ענין אין כיבוד אב". שאל מדוע ר' יוחנן גורדון אינו נמצא וענו שנצטנן, ואמר: "וואָס ליגט ער איינער אליין אין בעט, זאָל ער קומען דאָ פאָרבריינגען צווישען וואַרימע חסידים". גם אמר: "איך ווייס ניט פאָרוואָס מען דארף רעדן אזויפיל צו אַ יחיד, מסתם האָט אזוי געדארפט זיין און מען האט מיר געמיינט אויך". לר' לשלום חסינר אמר: "שטופ זיך צווישען תלמידים, און שטופ און ווער געשטופט צוזאַמען מיט זיי".

יום ראשון כ"ז ניסן: היום נכנסו חברי הנהלת הישיבה, דהיינו, הרב שמואל לוויטין, הרב ישראל דזיקאבסאן והרב מרדכי מענטליק, לכ"ק אדמו"ר שליט"א, ושהו אצלו כמה שעות. לא סיפרו על מה הזכיר, אך בימים שאחר-כך דיבר הרב לוויטין הרבה אודות לימוד הנגלה, ומשערים ששייך למדובר ביחידות זו.

ל"ג בעומר: היום התאספו בחצר בית-המדרש תלמידים מכל התלמודי-תורה והישיבות שבניו-יורק והסביבה, וכ"ק אדמו"ר שליט"א יצא למרפסת (מחדרו צריך לעלות כשבע-שמונה מדרגות בכדי להגיע אליו) ועל ידו עמדו מהנהלת הישיבה. כ"ק אדמו"ר שליט"א צויה לנגן, וניגנו "אני מאמין" (בזמן האחרון צויה הרבה פעמים לנגן ניגון זה, וכך כל הילדים מכירים אותו היטב). אחרי הניגון אמר שיחה. אחרי תפילת מנחה אמר לתמימים פנימיות הדברים שדיבר בחצר.

ליל א' דשבעות: בשעה 4 לפנות בוקר נכנס לבית-הכנסת ואמר מאמר ד"ה "בשעה שהקדימו", וארך כחצי שעה.